

Inheems karakter en biodiversiteitswaarde van Gewone esdoorn: een knuppel in het hoenderhok

Binnen het natuurbehoud woedt reeds decennia een discussie over het inheemse karakter van Gewone esdoorn en de natuurlijkheid van zijn succes. In Groot-Brittannië is het onderwerp zo mogelijk nog controversiëler en kent deze boomsoort fervente voor- en tegenstanders. 'If there is one issue which is guaranteed to generate an argument, it is the attitude of conservationists to sycamore', poneerde George Peterken in zijn bekende gevatte stijl. Ted Green is voorzitter van het Ancient Tree Forum, een NGO die zich in samenwerking met de Woodland Trust inzet voor het behoud en de bescherming van oude bomen in Groot-Brittannië. Enige tijd geleden schreef hij een artikel waarin hij zijn licht liet schijnen op de positie van Gewone esdoorn in Groot-Brittannië. Hierin brengt hij enkele nieuwe en interessante elementen aan, die de discussie over een andere boeg trachten te gooien en die we u geenszins wilden onthouden. Met zijn toestemming en groeten publiceren wij hieronder een ingekorte en licht bijgewerkte vertaling. In elk geval stof tot nadenken, vermoeden we...

Inheems of niet: pollendiagrammen en historische bronnen

In natuurbehoudskringen staat Gewone esdoorn bekend als een controversiële boomsoort, die dikwijls aanleiding geeft tot felle discussies aangaande zijn inheems karakter, invasiviteit en waarde voor fauna en flora. De stelling dat Esdoorn geen inheemse soort betreft – of dat alleszins toch niet is op de standplaatsen waar hij sterk uitbreidt – wordt in bepaalde kringen zelfs niet meer in vraag gesteld. Vandaar dat in vele reservaten nog steeds een radicaal bestrijdingsprogramma wordt uitgevoerd, zonder rekening te houden met de mogelijke voordelen van Esdoorn voor de biodiversiteit. De jongste jaren verschenen verschillende artikels met titels als: 'Controlling the Invader'; 'Sycamore and Conservation', 'Sycamore in Great Britain', 'Sycamore virtuous or villainous' en 'The case for Sycamore'. De meeste auteurs gaan ervan uit dat Gewone esdoorn inderdaad geïntroduceerd werd en sommigen proberen daar ook een datum op te plakken. Slechts enkelen beschouwen de

TED GREEN, vertaling en bewerking: KRIS VANDEKERKHOVE

EN HANS BAETÉ

soort als inheems in Engeland, waarbij ze als een typische bewoner van hellingbossen wordt gekarakteriseerd. Dat Gewone esdoorn misschien ooit in de kustvlakte voorkwam en zich van daaruit na de jongste ijstijd verder kon verspreiden – zoals dat mogelijk in Frankrijk is gebeurd – wordt niet in overweging genomen. Wel wordt hier en daar een introductie door de Romeinen gesuggereerd. Anderen veronderstellen dat de soort in de zestiende eeuw vanuit Frankrijk werd ingevoerd in Schotland, waar tijdens de reformatie goede banden bestonden met eerstgenoemd land. [Tack et al. 1993 vermelden 1546 als oudste waarneming van Gewone esdoorn in bosverband ten noorden van de Samber, waar de soort in Vlaamse natuurbehoudskringen als uitheems wordt beschouwd.]

Eén van de sterkste argumenten om aan te tonen dat Esdoorn niet inheems is in Engeland en de Lage Landen, vormt de interpretatie van pollendiagrammen. Nochtans is de stuifmeelproductie van Gewone esdoorn eerder gering en zijn deze pollen moeilijk te onderscheiden van verwante soorten als Veldesdoorn (*Acer campestre*) en Noorse esdoorn (*Acer platanoides*). In de meeste pollendiagrammen staat dan ook enkel *Acer* (Esdoorn) vermeld. Bovendien blijken esdoornpollen over het algemeen slecht te bewaren. [De Belgische auteur Vanden Berghen 1951 stelt dat pollen van entomogame soorten als Esdoorn niet of slecht door de wind worden verspreid en slechts zelden worden aangetroffen in venige afzettingen, waaruit de meeste pollenmonsters afkomstig zijn.] Hoe kan men dan zonder twijfel stellen dat Veldesdoorn wel inheems is en Gewone esdoorn niet? Vermoedelijk werd deze denkpiste nooit gericht onderzocht, omdat men bij de interpretatie van pollenmonsters steeds vertrok van het idee dat Gewone esdoorn – op basis van andere argumenten – niet inheems was. Een cirkelredenering?

De onderzoekers Alan Mitchell en John White beklemtonen dat in het noorden en het westen van Groot-Brittannië reeds lang met esdoornhout wordt gewerkt. Laatstgenoemde auteur refereert in deze context aan het traditioneel vervaardigen van houten lepels, een traditie die naar verluidt tot de Kelten teruggaat. Het feit dat er weinig of geen archeologische vondsten van voorwerpen uit esdoornhout bestaan, kan worden verklaard doordat deze boom geen kernhout vormt en daardoor snel afbreekt. Verder bestaan ook aanwijzingen voor de aanwezigheid van Esdoorn in middel-

eeuwse bossen in Zuid-Engeland. Canon Cavell–Northam verwijst naar houtsnijwerk in Christ Church Cathedral (Oxford), waarin duidelijk esdoornzaden en -bladeren kunnen worden herkend. Hij stelt dat de beeldhouwers het bos hebben proberen afbeelden zoals het was en dat de prominente aanwezigheid van Esdoorn erop wijst dat deze destijds – in 1289 – een gewone bosboomsoort moet geweest zijn, net zoals Eik en Haagbeuk. Dergelijke aanwijzingen, hoe beperkt ze ook mogen zijn, doen enkele vragen rijzen. Was Gewone esdoorn misschien toch inheems in Groot-Brittannië, met een natuurlijke verspreiding in het noorden en het westen? En zo ja, waarom enkel in het noorden en het westen, wetende dat de soort zich nu over heel Groot-Brittannië lijkt te kunnen verspreiden?

Latente fungi als verklarende factor

De rol van 'latente fungi' kan mogelijk een gedeeltelijke verklaring bieden voor de verspreiding van Esdoorn. Latente fungi zijn organismen die zich in 'slapende toestand' in de boom bevinden totdat zich een verandering voordoet in de fysiologie van het omgevende hout. Voor Esdoorn zijn twee specifieke soorten bekend die tot belangrijke schors aantastingen kunnen leiden: *Crytostroma corticale* ('sooty bark disease') en *Dichomera sauviniensis* ('diamond bark disease'). Momenteel wordt aangenomen dat beide ziekten kunnen leiden tot het afsterven van esdoorns door droogtestress tijdens aanhoudende warme, droge periodes. Gedurende de zomer van 1976 en tijdens de droge zomers van de vroege jaren 1990, zijn in ZO-Engeland heel wat bomen afgestorven door toedoen van *Crytostroma corticale* [wat met de zomer van 2003? nvd]. Als één jaar warme droogte zo'n effect kan hebben, wat was dan niet het gevolg van meerdere eeuwen durende warme periodes in het verleden? We weten dat Zuid-Engeland en een groot deel van het continent een lange warme periode heeft gekend in de Romeinse tijd, toen er zelfs tot in York wijngaarden werden uitgebaat. Is het mogelijk dat een combinatie van uitzonderlijke weersomstandigheden en schorsziekten tot een verdwijning van Esdoorn heeft geleid? In deze optiek zouden populaties hebben kunnen overleven in koelere, bergachtige streken (b.v. Wales, Noord-Engeland, Schotland, Karpaten, Alpen, Pyreneeën) of zones met een kouder microklimaat (b.v. noordhellingen), om van daaruit – al dan niet met menselijke hulp – opnieuw het laagland te koloniseren in minder warme periodes. Bij een recent bezoek aan Roemenië, waar de soort zeker inheems is, vonden we Gewone esdoorn enkel terug boven een bepaalde hoogte in bergachtige regio's. Het klimaat van de valleien en laagvlakten met hun zeer warme, droge zomers vormt hier wellicht een bepalende factor in de verspreiding van de soort.

Overlever

Het lijkt aannemelijk dat een soort met een dergelijk precair en onzeker bestaan als Esdoorn, allerlei overlevingsstrategieën heeft ontwikkeld. Er zijn symbiotische relaties bekend met een bijzonder groot aantal soorten zwammen, bacteriën

en andere bodemorganismen van uiteenlopende bodemtypen. Uiteraard speelt ook het goede bladstrooisel dat de boom produceert een belangrijke rol bij het behouden en zelfs creëren van gunstige bodemcondities (zie ook artikel Baeté in dit nummer). De verbazingwekkende snelheid waarmee Gewone esdoorn zowat alle mogelijke standplaatsen kan innemen, past binnen het concept van een soort die zich – na een eventuele instorting van de populatie door ziekte – weet te herpakken. De ecologische plasticiteit en snelle kolonisatiecapaciteit van Esdoorn zouden dan kunnen worden gezien als evolutionaire aanpassingen aan een continue dreiging van massale sterfte tijdens warme en droge periodes.

Esdoorn en biodiversiteit

Het is bekend dat met geïntroduceerde boomsoorten minder planten- en diersoorten geassocieerd zijn, dan het geval is met vergelijkbare inheemse soorten. Deze stelling wordt vaak gebruikt om het veronderstelde niet-inheemse karakter van Esdoorn aan te tonen. De bewijsvoering is meestal gebaseerd op het werk van Kennedy & Southwood (1984) – dat vaak als dé referentie voor diversiteit op boomsoorten wordt gebruikt – en waarin Esdoorn effectief vrij laag scoort. Hierbij gaat men echter voorbij aan het feit dat in dit werk enkel bladetende invertebraten in rekening worden gebracht. Wanneer er ook andere soortengroepen worden bijgehaald – zoals dood-hout-bewonende zwammen en invertebraten, lichenen en mossen – dan blijkt Esdoorn op dezelfde hoogte te staan als Es, Iep of Beuk en zelfs een stuk beter te scoren dan vele als inheems beschouwde soorten (Alexander, Butler & Green, in voorbereiding, zie ook artikel Walley in dit nummer).

Inheems of niet: wat doen we er mee?

Misschien kan dit artikel sommige lezers aanzetten om bepaalde dogma's in vraag te stellen. We moeten ons blijven afvragen waarom, door wie en wanneer er ooit werd 'beslist' dat Esdoorn niet inheems is. George Peterken (1996, pers. med.) beschouwt Gewone esdoorn als een kandidaat voor opname in de inheemse flora en stelt dat we moeten leren leven met deze zeer succesvolle en zowel landschappelijk als voor biodiversiteit waardevolle boom. Ongeacht hij inheems is of geïntroduceerd werd, lijkt het raadzaam om af te stappen van een blinde, ongenueanceerde bestrijding. Elke situatie zou afzonderlijk moeten worden beoordeeld. Enkel indien een bestrijding echt noodzakelijk lijkt in functie van de beheerdoelstellingen – zonder daarbij de effecten op lichenen, mossen en invertebraten uit het oog te verliezen – lijkt deze te verantwoorden. Misschien moeten wel dankbaar zijn voor het succes van een zowel ecologisch, economisch als landschappelijk waardevolle 'overlever', in een periode waarin steeds meer boomsoorten te kampen hebben met een verminderde vitaliteit en aanpassingsmoeilijkheden aan een veranderend klimaat. ■